

futura publikacije

Rromnja

SVENKA SAVIĆ &
Marija Aleksandrović
Stanka Dimitrov
Jelena Jovanović

RROMNJA
Trajo purane Rromnjango ande Vojvodina

SVENKA SAVIĆ
thaj
Marija Aleksandrović
Stanka Dimitrov
Jelena Jovanović

Nakhada pe romani čhib: Jelena Jovanović
Lektori: Slavica Vasić

Inklistipe e lilesko
футура публикациије
Novi Sad, Stevana Musića 24

Te ćerpe o lil pe rromani čhib žutisarda
Next Page Foundation, Sofia, Bulgaria,
a te ćidol pe o trajo ando lil katar 2000. OXFAM

Svenka Savić

thaj

Marija Aleksandrović

Stanka Dimitrov

Jelena Jovanović

RROMNJA

trajo purane

Rromnjango

ande Vojvodina

Novi Sad, 2004.

футура публикације

So si

Teljaripe 5

Trajo purane Rromnjango pe rromani čhib

Ljubica (1921)	11
Radinka (1923)	23
Cica (1924)	40
Gina (1925)	49
Kristina (1926)	63
Vida (1927)	72
Verica (1929)	85
Marija (1929)	94
Ruža (1930)	109
Nada (1932)	126
Drenka (1935)	135
Živka (1934)	139
Zlata (1935)	150
Divna (1935)	155
Vidosava (1936)	167
Radmila (1939)	177
Jelena (1940)	184
Dragica (1941)	194
Đurđevka (1946)	200

Projekto «Terne Rromnja palaj purane Rromnja» érde terne Rromnja sar agoresko katar dujbršesko siéope ande Džuvljikane studije (love dija Oxfam ando 2000. brš), a guda sas samo nastavko sao dija o Fondo palav putardo éidipe 1998. brš sar edukativno projekto thaj katar palaj mentorsko bući. Po teljaribe sas pandž Rromnja, studentice po univerzitetu ando Novo Sado, saje sikalas e Svenka Savić. Ciljo sas te e terne studentice sikaven pe te džan ande studije, ječe riga, te siéon sar écerel pe o bivladako éidipe amende thaj, pe aver rig te piro džanglipe mothon thaj sikaven ande pire care. Studentice si katar averčhande thana: Nišo, Somboro, Kovilji, Žablja thaj Stara Pazova. O sikavipe sas korkoro, a kana trubulas avenas sa. Goda motholas kaj e manušnji saji majbut džanol poloće sikavol kolen saje majera džanen, gajda te e studentice korkore malaven rešenje palav piro pučipe, a te ažutil la koja aver manušnji. Džalpe katar kova so e studentica kamol thaj džalpe te voj zorjarelje korkore. Goda si kaj nas majanglal kaj pučipe numaj si éerdo kova so sa jekh studentica ande grupa diéhol so si laéhe pharo. E bući sas kasaji sa jekh studentica érda piro plano sao sas katar zajedničko ciljo.

Marija kamlja te ramolpe pe studije pe Srbikani književnost thaj čhib po Filozofsko fakulteto ando Novo Sado thaj te dol agor o maj učo sikamno than.

Jelena kamlja te ramol thaj te dol agor e Višo poslovno škola.

Stanka sas ramome po Medicinsko fakulteto thaj kamlja te dol le šukar gata.

Refika dija agor o Filozofsko fakulteto ando Nišo, katar e srbikani čhib thaj književnost thaj kamlja te ramolpe maj dur po filozofsko fakulteto ando Novo Sado.

Usnija sas ramome po Učiteljsko fakulteto ande Sombora thaj siéolas but sas éer o bivladako éidipe.

E Marija thaj e Jelena ramosajle ande Džuvljikane studije thaj khote line godaveripe palaj pučimata trajoske katar e džulja ande amaro them, majbut palaj Rromnja thaj džulja katar aver minoritetuja ande Vojvodina.

Po agor katar o mentorsko siéope, Jelena, Marija thaj Stanka érde NVO «Džanglimasko éidipe terne Rromengo» ande Stara Pazova, thaj e podružnica ande Žablja (dija love BCIF u 1999. i 2000.). Kana éerdilo o éidipe «Džanglimasko éidipe terne Rromengo» dijape agor jekho faza edukacionog programa-te den ande bivladako éidipe ande amari phu, thaj teljarda lengo siéope palav džanglipe. Gudale ciljova sas éidipe trajoske paramiča (oral history) purane Rromnjengo ande Vojvodina, saje si ande gadav lil ramome.

Kova so sićile e Marija, Jelena i Stanka lino si (cra averčhande) katar o Maškarthemutno projekto saji si šerutni Pavla Fridlova ando Prago. Vo sile faze: te malaves e purane Rromnja kasa ćereja svato; snimanje pe radijoski traka (majcra jekh traka katar 90 minutuja) sa so e džulji kamol te mothol katar piro trajo katar o bijandipe džikaj o puranipe. Odolaće si e pućimata phangle palav trajo: bijandipe, sićope, trenipe, kana les rom, njamurja, kana san de, bući, so si ćo hobi, lako gndipe katar o trajo, vera, obićaji thaj kova so si phanglo palaj sa jekh ćes. Sa gadala džulja trajinas ande vrjama savo sas socijalizmo ande amari phuv, numaj vi ande istoćno thaj jućno Evropa, pućipe sas vi pe politika (bijandipe thaj odsustvo, poćinipe thaj aver).

Snimome materijali katar e traka, otoskar, sas ramome pe ortuja palav ramosaripe sao si ande gadav džanglipe. Otoskar si ramome ando kompjuter, redigujime thaj ćerdo te džal ande štampe. Bući palaj transkripcija si te ćerpe kova so si mothodino te ramolpe, gajda te garadol kova so si mothovimaski ćhib... guda mothol kaj trubujam, palaj gada, te ćer kova palaj soste sa inćarenape: garadino si kova so si ande srbikani ćhib katar o Pravopis katar 1993. taćka, zarez, znak uzvika, upitnik, trin taćke thaj crta.

Purane Rromnja khate si manušnja katar 55 brš, vrjama kana pe orta katar o poćinmipe e džuvljengo ande Jugoslavija džan ande penzija. Trubu te almen ande godi vi ka kaj o trajipe e Rromnjengo si aver ćhande katar aver majlaćhe džulja ande aver thema, thaj gada kaj ćidape šaj al uzorko laćho te mothol palaj gadav them sao mothol sar purane Romnja ande thana katar aven thaj kaj trajin. E podatkuja si but laćhe palaj aver džanglimata.

O lil sile 20 trajoske paramića katar purane Romnja (katar averćhande thana andaj Vojvodina), 17 mothodine paramića sas pe srbikani ćhib, katar saje si štar nakhadine pe englikani ćhib, a trin si mothodine pe rromani ćhib thaj e Jelena nakhadalen pe srbikani ćhib. Jekh trajo naj mothodino dži po agor thaj naj thodino ande gadav lil. Paramića si thodine po puranipe ande trin kotora: 1920-1930 (si 7), 1930-1940 (si 9), 1940-1950 (si 3).

Ande kava lil naj thodino (a ande Džuvljikane studije ando Novo Sado si vareso) vi trin dokumentuja saje si phangle pala sa jekh paramići: sažetko palav kova so e paramića sila, protokolo sar ćerdape o mothovipe thaj lako trajo thaj kova so si importantno palaj late.

Ande kala paramića si trin thana ando trako sa jekh Rromnjako: **maripe, bićinipe/kana line roma** thaj **puranipe**. Kana phena mripe, guda si o II themutno maripe thaj e marimata katar e EKS Jugoslavija ande kala nakhle brš.

Katar e Roma, a majbut katar e Rromnja si but predrasude. Odolaće si šukar kana ašunes e Rromnjan sar mothon katar piro trajo, but kotora saje mothon kaj e predrasuduja saje palaj lende silen aver thema trubul te na aven.

Ake nesaje dićhimata thaj kova so si sa jećhe Rromnaja ande lengo trajo.

Bijandipe. Bijandipe sas lengo, pharo numaj sas vi ćhelimata. Ćhelimata sas kasaje kaj savren ćhelenaspe. Gudala ćhelimata sas: ćhelipe po iv, prastape, e

čhika po sokakao, majbut pire but prhalenca thaj phejenca. Ni ječa nas igračke, čerenas e lutke katar e drze. Čhelipe sas otoskar kana sas gadići ckne kaj naštik čerenas bući, numaj kana sas len šov brš džanas pe da te hanaven il te lesaman pire majterne phejen thaj prhalen, ando čher dok e de či avol. Kola saje či barile ando romano sokako čhelenaspe e Dasnjenca, Toticenca il e Mađaricenca, zavisil ande savo than barile, odolaće mothon vi e čhib katar aver them.: srbikane il toticki, numaj ungrikane, kana sas ckne. Numaj guda khonik či gndil pozitivno. Ando aver them, numaj kaj guda trubul te džanen zbog khote kaj trajin. Kotor katar o bijandipe sas kaj či troman, maripe, thaj von putarde mothon anda guda.

Sićope. Jekh katar majanglini predrasuda amaende si kaj e rromane čhavra či kamen te džan ando sikamno than, thaj kaj o sikamno than či džal lende, maj but e čhejende, maj but džal lende dilji, čhelipe thaj ... gra. Maj but purane Rromnja či džanas ando sikamno than, varesaje džanas nesavo klaso. Sostar či džanas mothon: odolaće kaj barile ando gav kaj nas sikamno than, odolaće kaj e Rromen či priminas ande sikamno than, sikamno than sas dur, ande aver than, thaj o de thaj o dad či mećenas korkore kaj si Rromnja, maj but čheja andaj aver grupe, vi marenasle. Vi odolaće kaj ando čher sas maj terne čhavra saje trubulas te lesamalpe, thaj kana sasla efa brš žutilas pire daće pe njiva, sas laće bućardi te šaj sajeg des trajinas. O čhoripe či dolas e terne Rromnjen te džan ande škola. Jek nasvajli, lija «khanjako čidićhipe» thaj e de thaj odad či indardela kav sastarno kaj naj sas len love. Sas vi guda kaj či džanas ande sikamno than odolaće kaj o dad (majcra e de) či dolas, odolaće kaj čhora či trubun te džan ando sikamno than:

- Mungri phen ni jekh či džaklas ando sikamno than(štar sasla) ... me sem majterni ... jekh klaso deljem naštik majbut... khanči či džanav, samo te ramoma thaj te čito vareso

(Radmila 61).

- But sem bi bahtali kaj či deljem ando sikamno than. Mungro dad sasle thaj šaj bičhaladama ando sikamno than, numaj e de či dija. Voj bijanda čhavren, trubul te čer bući, me te lesamav e čhavren. Ač, lače tuće trin brš. Džanes te ramos thaj te čitos, či aveja sikamni, mothol mande. Sar kaj me naštik aviljem sikamni. Akana sem bi bahtali kaj či deljem thaj dijem agor, thaj te av vareko ando trajo. Dijem agor trin klasuja lače uspehoa (Radinka 78).

Dijem agor e Upravno administrativno škola ando Beogrado thaj duj brš ortonengo fakulteto, thaj bući khate naštik maladem... dok či deljem ande Jugoslavija (Đurdevka 55).

Kova so si importantno kaj sa e Rromnja mothon kaj si bi bahtale kaj či dine agor o sikamno than. Gndiv kaj o trajo avilosa lende averčhande thaj maj lačo te avilosalen e škola. Maj but mothon kaj sa korkore sićile: te pindžaren e grafemuja, te ramompe, te čiton. Gajda katar e Rromnja kana si o sićope po pućhipe, kaj saslen but pharo trajo katar aver čhavra, saje naštik andaj lende brš

nakhaven korkore, a zor katar e de trhaj o dad thaj e amal naslen te šaj sičon. Odolaće piren čhavren den ande škola (učo sičope sas obavezno kan naklo II themesko maripe palaj sa e čhavra andaj Jugoslavija), thaj šaj dičhol pe kaj e terne manušnja đele ando sikamno than, bar varesaje klasuja.

Linipe. Katar o linipe naj kova so či džangljam, numaj si lačho mothovipe palaj goda. Čhe paćav pire de thaj dade saje biron laće Rome thaj roden love. E čhe trubul te avel paćivali- počinpe lako paćiv. Maj purane manušnja ga lenas Rroma (varekana ašunen palaj kazom love si bićinde). E de thaj odad maj but lesaman e čhejen / čhejoren: či mećenlen te inkljen, či troman te haminpe kolenca saje či pindžarenlen, a kana len rom guda si ande vrjama katar 12-22 brš. Kola saje gndin pire šoreja gudala « našen» , numaj otoskar naj svaturja, savo si suno katar sa čheja. O linipe si dukhado ...linipe naj anglo matičar, varekana si pe khandilaće ortuja, kaj si importantnote volis. Odolaće e Rromnja ačhen bi Romesko thaj čin len aver Rrom, odolaće kaj kana mećen e romen naštik éeren svatokatar e čhereski orta ando linipe. Linipe dolpe agor gajda kaj e manušnji lol phire čhavren thaj boldolpe ande pire dako thaj dadesko éher.

Bijanipe. But njamuja bijande ande piro éher, varekana saslen žutipe katar amal il katar aver manušnji, varekana sas vi o rom éhere. Silen maj but katar duj čhavra, a but mothon vi katar bi lačhe šlavimata saje éerde či džanglje manušnja.

Bući. Dujto predrasuda si kaj e Rromnja či kamen te éeren thaj odolaće najlen bući. Najlen sikavipe, terne džan pe da te éeren bući: Pe éhera : spremon, krečon, šlaven, hanavensa kola buća saje naj katar e institucije. Odolaće von, ječhe riga, džanen but averčhande buća te éeren, thaj guda khonik či cenil, a dujto rig, von či džanen sar éer sistem vlasti.

Kana éerdape o socijalizmo, kana nakhlo II themesko maripe, ande Vojvodina sas dramatično bićhinipe katar o điv thaj bićhalipe katar e politički « dušarne» po Goli Otok. Katar gudaji vrjama, saji sas prekretnica kana éerdape o socijalističko sistemo, pherde 50 brš amende, Rromnja mothon kaj e događajujaj nakhle maškar lende(maj but si bi bahtale palav Tito saje najsarenas). Vareso džanen katar gudav sistemo, kroz e praznikuja: Ohto marto, Đes Phujako, Nevo brš. Numaj , katar o trajo duj Rromnjengo díkha sar sas uspešni, sar malavenas te len love thaj te barvaon.

Puranipe si bi bahtalo thaj dukhado. Maj but si korkore numaj nesaje si kaj pire čhavra il unukuja.

Trajoske paramiča Rromnjende šaj aven lačhe palaj analiza katar e rromane običajuja thaj lengo uticaj pe adesutni rromani familija. Vi e veze e kolenca saje naj roma prelaminpe ande lende paramiča. Trajoske paramiča purane romnjengo ande Vojvodina šaj aven palaj maj dur analiza tho trajo e Rromnjango ande aver thana Jugoslavije, Balkana thaj Europe.

Nais sa purane Rromnjande saje mothode pire trajoske paramiča, butenca vi pindžardamen thaj but lendar katar o trajo sićiljam.

Naes e Fondoske palav putardo ćidipe pe podrška kaj gudavo projekto šaj al lačno, a OXFAMOSKE palaj ažtipe te paramiča purane Rromnjango aven kotor phanglo katar e Rroma ande amari phuv. Maj but nais Editi Jankov palaj translacija e paramičengo pe engikani ćhib, Mirjani Jocić palaj lektura thaj e Relji Dražiću palaj štampa kale lilesko.

Novi Sad, 10.02.2001.

Svenka Savić